

ANGAŽOVANOST FILOZOFSKOG MIŠLJENJA

Danko Grlić: ZASTO, Razlog, Zagreb, 1968.

Kada se okrene i posljednja stranica ove knjige Danka Grlića, onda se neizostavno jave iz sećanja čuvene reči J. G. Fihtea: „Kakva se filozofija odabire, zavisi od toga, kakav je tko čovjek, jer filozofski sistem nije mrtav komad pokućstva, koji se može odložiti ili prihvatiti, kako nam je po volji, nego je oduhovljen dušom čovjekovom, koji ga ima.” Knjiga *Zašto*, u kojoj Grlić objavljuje svoje kraće radove iz perioda 1962—1967, otkriva (ili tačnije: još jednom potvrđuje) autora u strastvenom žaru otvorene i dosledne, marksističke angažovanosti filozofske misli na razrešavanju bitnih pitanja duhovne i ljudske situacije našeg vremena. Čistuncima i aristokratima duha, za koje je filozofija i dalje samo uzvišeno mudrovanje, usamljena kraljica nauka koja iz dna duše prezire svakodnevicu, u težnji za apsolutom, večnom istinom i univerzalnom pravdom (ovde još jednom treba podsetiti da je Hegel, u jednom od svojih poslednjih radova, pisao o nacrtu nekog zakona u Engleskoj!), bez želje da ima „prljave ruke” — njima, dakle, ova knjiga nikako ne može biti po volji. Ali, njima ova knjiga i nije namenjena. Nju će prihvatiti oni koji su usvojili ljudsku opredeljenost izvorne Marksove misli, na čijim pretpostavkama i sami zasnivaju svoj misaoni i revolucionarni habitus: „Filozof, ako želi da se zove tim imenom, mora imati svoju ličnost, svoju vlastitost, svoj etos, iz kojeg izvire čitav istinski patos filozofa. To je prva premisa, to je uvjet bez kojeg se ne može.” Samo ako se ovo ima u vidu, i primedba koja se Grliću može uputiti ima sasvim određen domet i drukčije osvetljenje: žestina i naglost mišljenja, usmerenog protiv onog što u našem vremenu i društvu još uvek sputava misao kao misao, njeno slobodno manifestovanje, učinili su da i ono samo izgubi na momente svoju filozofsku temeljitost i razložnu argumentovanost. Ali i ovo postaje utoliko razumljivije što je u današnjem svetu „um u povlačenju” (Markuze), što je, pogotovo u našoj sredini, i samoj reči „filozofija” značenje i smisao u potpunosti devalvirano i što se ona često upotrebljava jedino još u pogrđnom smislu.

Za filozofiju su oduveć pitanja kojima se bavila bila važnija od odgovora koje je nudila. Uostalom, ona je kod Starih i počela kao čuđenje nad bitkom sveta, a u čuđenju se koreni upitnost. Ali filozofsko postavljanje pitanja nije istovetno ni sa načinom na

koji se ona postavljaju u pozitivnoj nauci, još manje ono ima ličnosti s običnom našom ljubopitljivošću. Postaviti filozofski bitno pitanje znači dovesti u upitnost predmet na koji se ono odnosi. Drugim rečima, pitati na način filozofije podrazumeva već samim tim stalno iznalaženje umnog opravdanja sveta. Štaviše, filozofsko pitanje je po svojoj strukturi i unutrašnjem telosu usmereno na transcendenciju postojećeg. „Intelektualac, a prije svega filozof postavlja pitanja tamo gdje sve ide u najboljem redu, gdje sve „funkcionira” kao „mašina”, tamo dakle gdje ih ne bi trebalo postaviti. On se čudi nad stvarima koje bi morale biti jasne i poput neugodnog djeteta stoji pred svim, inače svima jasnim fenomenima svijeta upitno.”

Tematika radova Grličeve knjige odnosi se na one probleme koji su, s jedne strane, već tradicionalni u istorijsko-filozofskom smislu (humanizam, sloboda, smisao ili besmisao istorije i dr.) i, s druge strane, na ona pitanja s kojima se neposredno suočava naše vreme (umetnost u svetu tehnike, socijalizam i komunizam i dr.). Ona prva, očigledno, spadaju u „večna” pitanja filozofije čija je aktualnost prisutna u svakom istorijskom dobu, dok ova druga eminentno pripadaju vremenu u kojem živimo, urgentno zahtevajući njihovo temeljno promišljanje. Međutim, mišljenje i jednih i drugih pitanja (razume se, ovu podelu treba prihvatiti sasvim uslovno) upućuje nas na izrazitu praktičku usmerenost filozofije marksističke orijentacije, na njenu delotvornu opredeljenost: „U suvremenom svijetu postoje samo dvije temeljne alternative: prepustiti se naprosto utvrđenom historijskom toku ili historiju uzeti u svoje ruke i djelovati. Treće ne postoji.”

Ako smo već ovaj mali zapis o knjizi Danka Grlića *Zašto* počeli sećanjem na poznate Fihteove reči, bilo bi potrebno, upravo imajući pred očima spomenutu preferenciju delotvornosti, na kraju navesti jedno mesto iz njegovog *Određenja čoveka*, kome verujemo, mnogo duguje i sam Marks (uspjut rečeno: istražiti odnos Marks—Fihte, jedno je od onih značajnih pitanja koje čeka svoje osvetljenje): „Od one potrebe djelovanja polazi svijest o zbiljskome svijetu, a ne obratno od svijesti o svijetu potreba djelovanja; djelovanje je ono prvo, a ne svijest, ova je ono izvedeno. Mi ne djelujemo, jer spoznajemo, nego mi spoznajemo, jer smo određeni da djelujemo; praktički je um korijen svakoga uma.” Ne nalazi li se u ovim mislima filozofska tajna marksizma?

svjetlost oko ruže

ZUBLJE

★ Noć se kao crna voda penje uz naša lica, vrijeme zuji, udara u čula. O mi smo u oluji, okolo kao žar gori crveno stijenje.

★ Carevi s jednim okom, lišeni lica, narodu pune uši lažnim prahom, u aorte udaraju morske struje, carevi sjedaju u kočije, nad narodom pucaju bičem.

★ Čovek će jednom odbiti da gine, zemlja, voda i svjetlost pripašće narodu.

★ Kroz tebe prođu blage promaje od riječi najtiše. još se držiš na nitima jufernog poletanja. Ruke tvoje lelujaju, kao krin, u zlatnoj večeri.

VARNICA

Prosjava tvoračka snaga kameni prostor, ruža plaha, zategni sve žice, bez straha, pregnuće je sloboda i blaga pušanja ka zvijezdama.

TATJANA

Ti si nježni zlatni prah, divna svjetlost oko ruže, vidim te u polju gdje si suša blagost. O ti jesi lišće i nebesko vreteno.

★ Treperi plameni leptir na tvojim usnama kao list u nebu, zapaljen u drugom prostoru, zato divna svjetlost plamsa među nama.

★

Ogromna kula ljeta sad je pepeo, stojimo smanjeni pred dahom večeri, ne izdržaše nam čula božansku usnu mora, duša nam je razoren cvijet, lomača dana.

OFAC

Kamen koji hoda prostorom, umljem zapaljen na gori.

O, dalje se nije moglo mačem.

MAJKA

Svijet joj se sužava pred licem. Kako do nje preko velike vode.

ŠIRIKO ANDRIJA

Četiri štapa drhte na vjetru. Pauk. Topi se na svjetlosti.